

Carl von Clausewitz
O válce

ACADEMIA
Praha 2008

CO JE VÁLKA ?

1. Úvod

Nášim úmyslem je zkoumat jednotlivé prvky našeho předmětu, potom jeho jednotlivé části nebo články a nakonec celek v jeho vnitřní souvislosti, zamyšlíme tedy postupovat od jednoduchého k složitěmu. Ale u tohoto předmětu je víc než kdekoli jinde zapotřebí všimnout si z počátku podstaty celku, protože je tu víc než kdekoli jinde nutno mít vždycky na mysli s částí zároveň i celek.

2. Definice

Nebudeme se tu hned pouštit do těžkopádné publicistické definice války, ale přezkoumáme se jejího základního prvku, souboje. Válka není nic jiného než jakýsi zvláštní souboj. Než bychom mysli v souhru na nespočet jednotlivých soubojů, z kterých se válka skládá, bude lépe, představíme-li si dva zápasníky. Každý z nich se snaží donutit druhého fyzickým násilím, aby se podřídil jeho vůli; jeho nejbližším cílem je porazit protivníka a tím mu znemožnit jakýkoli další odpor.

Válka je tedy akt násilí s cílem donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli.

Násilí se vyzbrojuje vymoženostmi umění a věd, aby čelilo násilí. Jsou s ním spojeny neznatelná omezení, stěží zasluhující zmínky, která si násilí samo ukládá z titulu zvyklostí mezinárodního práva; přitom je tato omezení podstatně slabší. Násilí, tj. fyzické násilí (neboť mimo pojem státu a zákona není násilí právního) je tedy *prospědek*; účel je vnutit nepříteli naší vůli. Abychom bezpečně dosáhli tohoto účelu, musíme docílit, aby už nepřítel neměl možnost se bránit, a to je co do pojmu vlastní cíl válečné činnosti. Tento cíl zastupuje účel a do určité míry jej zatlačuje jako něco, co nenáleží k válce samé.

3. Krajiny použití násilí

Lidumilné duše by si ovšem snadno mohly pomyslet, že je možno protivníka dovedně odzbrojit nebo porazit a přitom mu příliš neublížit, a že právě k tomu směřuje válečné umění. I když se to pěkně vyjímá, přece je nutno tento omyl vyvrátit; neboť v tak nebezpečných věcech, jako je válka, jsou nejhorší právě takové omyly, které vznikají z dobromyslnosti. Užívání fyzického násilí v celém jeho rozsahu vůbec nevylučuje součinnost inteligence, a proto ten, kdo použije tohoto násilí bezohledně, nešetře krve, musí nabytí převahy, neučinit-li to protivník. Tímto přímo ukládá druhému, jak má jednat, a tak oba navzájem stupňují své úsilí až do krajnosti; přitom neexistují jiné meze kromě těch, které tkví ve vzájemných protiváhách.¹

Tak je nutno na věc pohlížet, a je marná, ba přímo scestná snaha nevšímát si povahy drsnosti jen proto, že je nám hrubost proti mysli.

Jestliže války kulturních národů nejsou ani zdaleka tak kruté a ničivé jako války národů primitivních, tkví to ve společenském stavu v každém státě zvlášť i mezi jednotlivými státy. Z tohoto stavu a jeho vztahů pramení válka, tento stav ji podmiňuje, omezuje, zmírňuje: tyto věci však nenáleží k válce samé, jsou pro ni jen něčím daným, a kdyby někdo chtěl vpravít do filosofie války samé princip umírněnosti, bylo by to vždy pošestité počínání.

Boj mezi lidmi se vlastně skládá ze dvou různých prvků: z *nepřítelského citu* a z *nepřítelského zájmu*. Vybrali jsme druhý z těchto dvou prvků za znak naší definice, protože je obecnější. Nelze si myslit ani sebežhavější vášně nenávisti, hraničící s instinktem, bez nepřítelského zájmu, a naproti tomu je mnoho nepřátelských zájmů, které nejsou spojeny s vůbec žádným anebo alespoň s žádným převládajícím nepřátelstvím citů. U primitivních národů převládají zájmy náležející citu, u národů kulturních zájmy náležející rozumu; jenže tento rozdíl netkví přímo v podstatě primitivnosti a kulturnosti, nýbrž v okolnostech, zařícení atd., která je provázají; není tedy nutný v každém jednotlivém případě, nýbrž jen převládá ve většině případů; slovem: i nejkulturnější národy mohou proti sobě narušivě vzplanout.

Z toho je vidět, jak nesprávně by si počínal ten, kdo by chtěl válku kulturních národů redukovat na pouhý rozumový akt jejich vlády a domníval by se, že taková válka se stále více oprošťuje od jakékoli narušivosti, takže by nakonec ve skutečnosti už vůbec nepotřebovala fyzické masy bojových sil, nýbrž jen jejich poměry – jakousi algebru jednání.

Teorie se již začínala ubírat tímto směrem, ale události posledních válek jí ukázaly, že je tomu jinak. Je-li válka akt násilí, pak také nutné náleží citu. I když z citu nevychází, přece se více nebo méně k němu vrací, a do jaké míry se to děje, nezávisí na stupni kultury, nýbrž na důležitosti a trvání protichůdných zájmů.

Shtedáme-li tedy, že kulturní národy neusmrcují zajatce, neboť města a vesnice, pak je to proto, že do jejich válčení spíše zasahuje rozum a že jim ukázal činnější prostředky k použití násilí, než jsou takové primitivní projevy pudů.

Vynález stíhného prachu, ustavičně pokračující zdokonalování pušky ukazují již dostatečně, že tendence zničit protivníka, obsazená v pojmu války, vskutku vůbec neutrpěla a neochabla ani přibývající vzdělanosti.

Opakuje tedy naši větu: Válka je akt násilí, a toho je možno použít naprosto neomezeně; tak každý druhému ukládá, jak má jednat, vzniká vzájemné působení, které, jak už z toho plyne, musí vést do krajnosti. To je *první vzájemné působení a první krajnost*, s kterou se setkáváme.

[První vzájemné působení.]

4. Cílem je zbavit nepřítel možnosti obrany

Řekli jsme, že zbavit nepřítel možnosti obrany je cíl válečné činnosti; nyní ukážeme, že to je nutné alespoň v teoretické představě.

Má-li se protivník podřídit naší vůli, je nutno, abychom ho přivedli do takového stavu, který je mu více na škodu než oběť od něho požadovaná; ale nevyhody takového stavu nesmějí být ovšem, alespoň na pohled, přechodného rázu, sic by protivník vyčkal, až nastane příhodnější chvíle, a nepovolil by. Jakákoliv změna takového stavu, které se dosáhne dalším válčením, musí tedy vést k stavu *ještě výhodnějšímu*, alespoň v představě. Nejhorší stav, do jakého se může válčící stát, je úplná bezbrannost. Má-li být protivník donucen válečným aktem, aby se podřídil naší vůli, je nutno, abychom ho budto fyzicky zbavili možnosti obrany, nebo abychom ho přivedli do takového stavu, kdy musí počítat s pravděpodobností, že tuto možnost ztratí. Z toho plyne, že odzbrojení nebo porážka nepřítel, ať už to nazveme tak nebo tak, musí být vždy cílem válečného aktu.

Jenže válka není působení živé síly na nějakou mrtvou hmotu, protože naproti tomu by nebylo válčení; naopak, válka je vždy střetnutím dvou živých sil, a to, co jsme řekli o posledním cíli válečných aktů, je třeba mít na mysli u obou stran. Zde je tedy zase vzájemné působení. Dokud jsem protivníka neporazil, musím se obávat, že porazí mne, nejsem už tedy svým pádem, nýbrž protivník má přímo ukládá, jak mám jednat, tak jako já jemu. To je *druhé vzájemné působení, které vede k druhé krajnosti*.

[Druhé vzájemné působení.]

5. Krajiní vypětí sil

Chceme-li protivníka porazit, musíme své úsilí vyměřit podle toho, nakolik je schopen odporu; tato jeho schopnost je vyjádřena součinem, jehož činitele nelze oddělovat, totiž: *možství prostředků, které má k dispozici, a stupeň síly jeho vůle.*

Možství prostředků, které má k dispozici, by bylo možno určit, protože se zakládá na číslech (třebaže ne docela); ale stupeň síly vůle lze určit mnohem méně a dá se odhadnout snad jen podle toho, jak silně jsou pohutky. Dejme tomu, že bychom takto došli k obstojně pravděpodobnému úsudku o protivníkově síle odporu, pak podle toho můžeme vyměřit své úsilí, a buďto je zvýšit natolik, aby bylo v převaze, anebo, pokud na to naše možnosti nestačí, zvýšit je co nejvíc. Ale totéž učiní i protivník; tedy nové vzájemné stupňování, které v pouhé představě musí mít zase tendenci ke krajnosti. To je *třetí vzájemné působení a třetí krajnost*, s kterou se setkáváme.

[Třetí vzájemné působení.]

6. Modifikace ve skutečnosti

V abstraktní oblasti pouhého pojmu se tedy uvažující rozum nemůže u ničeho zastavit, dokud nedojde ke krajnosti, neboť se tu zabývá určitou krajností, sučetním sil, které jsou ponechány samy sobě a které se neřídí jinými zákony kromě těch, které tkví přímo v nich; kdybychom tedy chtěli z pouhého pojmu války odvést absolutní východní bod pro cíl, který vytyčujeme, i pro prostředky, kterých máme použít, pak bychom při ustavičných vzájemných účincích upadli do krajnosti, které by byly jen hrou představ, výtvorem sotva viditelného předtíva logického důvihu. Kdyby se chtěl někdo vyhnout všem těžkostem škrtnutím pera, přidržuje se přitom absolutního hlediska, a kdyby chtěl s logickou neustupností trvat na tom, že je nutno být kdykoli hotov ke krajnosti a vynaložit na to po každé krajní úsilí, pak by takové škrtnutí perem znamenalo pouze knižní zákon, a ne zákon pro skutečný svět.

I kdybychom předpokládali, že taková krajnost úsilí by byla cosi absolutního, co je možno snadno zjistit, přece je nutno přiznat, že lidský duch by se stěží podrobil tomuto logickému blouznění. V některých případech by došlo k zbytečnému vypětí sil, které by musily vyvážit jiné zásady vládařského umění; vyžadovalo by to napětí vůle, které by nebylo v rovnováze s vytyčeným účelem a které by tedy nebylo možno uskutečnit, neboť lidská vůle nikdy nečerpá sílu z logických fines.

Ale všechno je jiné, jakmile přejdeme od abstraktního ke skutečnému.² V abstrakci muselo být všechno ustavičně podřízeno optimismu a museli jsme si

myslet, že jeden i druhý nejen usilují o dokonalé, nýbrž že toho i dosahují. Bude ~~možno~~ tak někdy i ve skutečnosti? Mochlo by tomu tak být, kdyby:

1. válka byla úplně izolovaný akt, k němuž by docházelo zčista jasná a který by nespočíval s dřívějším životem ve státě;
2. kdyby záležela jen v jediném rozhodnutí anebo v několika současných rozhodnutích;
3. kdyby v ní bylo obsaženo rozhodnutí samo v sobě dovršené a kdyby ji už předem neovlivňovalo uvažování o politickém stavu, jaký po ní nastane.

7. Válka není nikdy izolovaný akt

Co se týče prvního bodu, není žádný z protivníků pro druhého abstraktní osobou ani pro toho činitele v součinnu odporu, který se nezakládá na vnějších věcech, totiž pro vůli. Tato vůle není něco docela neznámého; pro to, čím bude ~~stát~~, se projevuje v tom, čím byla dnes. K válce nedochází zčista jasná; rozšíření války není dílem okamžiku; každý z obou protivníků může tedy druhého z velké části posoudit už podle toho, co je, co dělá, ne podle toho, co by přesně ~~znamenalo~~ musel být a dělat. Jenže člověk ovesem svým nedokonalým ustrojením ~~střeží~~ vždýcky pozadu za úrovní naprostoého vrchohu dokonalosti, a tak se tyto ~~střež~~stárky, působící na obou stranách, stávají principem zmírňujícím.

8. Válka nepozastává z jediného úderu bez trvání

Druhý bod nás vede k takovémuto úvahám:

Kdyby se o výsledku války rozhodovalo jen jediným rozhodujícím počinem anebo několika současnými rozhodujícími počiny, pak by ovšem všechny přípravy k takovému rozhodnutí musely směřovat ke krajnosti; neboť byvšec ~~nebylo~~ to možné dohnat zase to, co by se zanedbalo, takže ve skutečném světě by ~~stárky~~ mohly být měřítkem leda protivníkovy přípravy, pokud bychom o nich ~~stárky~~ a všechno ostatní by zase připadlo abstrakci. Ale jestliže rozhodnutí spočívá v několika po sobě následujících počinech, pak se ovšem předchozí počín může ~~stárky~~ všemi svými jevy měřítkem následujícím, a proto tedy i zde nastupuje ~~stárky~~ skutečný svět na místo abstraktní a zmírňuje tak snahu po krajnosti.

Ale každá válka by pak musela být nutně obsažena v jediném rozhodujícím počínu anebo v několika současných rozhodujících počinech, kdyby prostředky ~~stárky~~ k boji byly nasazeny všechny najeđnou nebo kdyby je bylo možno nasazovat všechny zároveň; neboť ~~stárky~~ rozhodující výsledky nutně znamenají prostředky, takže kdyby byly všechny nasazeny v prvním počínu, nebyl by

už vlastně druhý počín myslitelný. Všechny válečné počiny, které by mohly následovat, by v podstatě patřily k počínu prvnímu a byly by vlastně jen jeho trváním.

Viděli jsme však, že již u příprav k válce nastupuje skutečný svět na místo pouhého pojmu, skutečná míra na místo krajního předpokladu; už proto tedy zůstanou oba protivníci ve svém vzájemném působení pozadu za úrovní krajního úsilí, a nebudou tedy nasazeny ihned všechny síly.

Ale tkví i v povaze těchto sil a jejich použití, že všechny nemohou nabýt účinnosti zároveň. Tyto síly jsou: *vlastní bezprostřední bojové síly, země se svým povrchem a obyvatelstvem, a spojenci.*

Země se svým povrchem a obyvatelstvem, nehledě k tomu, že je zdrojem všech bojových sil ve vlastním smyslu, znamená totiž ještě i sama o sobě neodlučnou část veličin působících ve válce, a to pouze tou částí, která patří k většímu nebo na ně má znatelný vliv.

Je ovšem možno zasadit do akce najednou všechny pohyblivé bojové síly, ale ne všechny pevnosti, toky, pohoří, obyvatelé atd., zkrátka ne celou zem, není-li tak malá, že jí úplně obsáhne první akt války. Dále součinnost spojenců nezávisejí na vůli těch, kdo vedou válku, a v povaze vztahů mezi státy tkví, že se tato součinnost částo dostavuje nebo vzrůstá teprve později, aby bylo dosaženo ztracené rovnováhy.

O tom, že tato část sil odporu, které nelze ihned zasadit do akce, tvoří v některých případech mnohem větší část celku, než by se na první pohled myslilo, a že proto i tehdy, je-li prvního rozhodujícího výsledku dosaženo velkou silou a je-li tedy velmi porušena rovnováha sil, je přesto možno dosáhnout zase této rovnováhy, promluvíme blíže v dalším výkladu. Zde stačí, když ukážeme, že povaze války vyhovuje, *sjechoti-li se síly dokonale postupem času.* To by ovšem samo o sobě nemohl být důvod, aby se polevilo ve zvyšování úsilí pro první rozhodující akt, protože nepřiznivé rozhodnutí je vždy nevýhoda, kterou nikdo nebude záměrně riskovat, a protože první rozhodující výsledek, i když nezustane jediným, přece ovlivní další výsledky tím více, čím byl významnější; ale protože tu je možnost pozdějšího rozhodujícího aktu, utká se lidský duch ve své nechtuti k příliš velkému úsilí k této možnosti, neshromáždí tedy a nenaplní své síly při prvním počínu tolik, jak by byl učinil, nebýt této možnosti. To, co jeden z protivníků neucíní ze slabosti, stává se pro druhého opravdovým objektivním důvodem, aby zmínil své úsilí a tak se zase tímto vzájemným působením redukuje snaha o krajnost na určitou míru úsilí.

9. Válka není svým výsledkem nikdy nic absolutního

Konečně ani úplné rozhodnutí celé války nelze vždy považovat za rozhodnutí nepřevratné. Stát, který byl poražen, vidí v takovém rozhodnutí často jen přechodné zlo, které je možno ještě napravit v politických vztazích někdy později. Je samozřejmé, že i tím se nutně snižuje intenzita napětí a důraznost nasazení sil.

10. Praviděpodobnosti skutečného života nastupují namísto krajnosti a absolutnosti pojmu

Tak je válečný akt zbaven přísného zákona sil hnaných ke krajnosti. Není-li tu už třeba před krajností ani snaha o krajnost, pak je na úsudku, aby místo ní určili měru, kam až má úsilí sahát. To se může zjistit jen z údajů, které poskytují jevy skutečného světa, podle *zákonů pravděpodobnosti.* Nejsou-li už protivníci pouhé pojmy, nýbrž individuální, jednotlivé státy a vlády, není-li už válka pomyslný postup jednaní, nýbrž postup osobitých, svérázných akcí – pak z toho, co tu skutečně jest, získáme údaje nutné k zjištění toho, co neznáme, co nás čeká.

Z povahy, zařazení, stavu, poměrů protivníka usoudí každá z obou stran podle *zákonů pravděpodobnosti*, jak bude druhá jednat, a podle toho určí své jednaní.

11. Nyní nase vyniká politický účel

Nyní se tu našemu zkoumání sám sebou znovu nabízí předmet, který jsme nazvali (viz. 2) *pusťli ze zřetele: je to politický účel války.* Zákon krajnosti, záměr ztrát protivníka možnosti obrany, porazit ho, to vše dosud jaksi pohlcovalo tento účel. Jakmile tento zákon poleví ve své síle, jakmile tento úmysl ustoupí od svého cíle, musí zase vyniknout politický účel války. Je-li celé zkoumání jakýsi právek pravděpodobnosti, vycházející z určitých osob a vztahů, musí se stát *politickým účel* jakožto *první pohnutka* velmi podstatným činitelem v tomto součtu. Čím menší je oběť, kterou požadujeme od protivníka, tím spíše můžeme očekávat, že jeho úsilí, aby nám tuto oběť odepřel, bude malé. Ale čím menší bude jeho úsilí, tím menší úsilí můžeme vynaložit i my. Dále: čím menší výzbroj má náš politický účel, tím menší cenu mu budeme přisuzovat, tím pro nás bude snazší se jej vzdát: tedy *tím menší bude i z tohoto důvodu naše úsilí.*

Politický účel jakožto první pohnutka války bude tedy mírou pro cíl, kterého se máme dosáhnout válečným aktem, i pro úsilí, kterého je zapotřebí. Ale nebude moci být touto mírou *o sobě a pro sebe*, nýbrž, protože tu máme před sebou skutečné věci a ne pouhé pojmy, bude touto mírou *vzhledem k státním záležitostem* *pro na jedné i na druhé straně.* Týž politický účel může vést u různých národů

nebo i u těchto národa v různých dobách k docela odlišným účinkům. Můžeme tedy uznávat politický účel za míru jen tak, že si představíme, jak *přisobí na nás, kterými má pohnout*, tedy tak, že budeme počítat s povahou těchto mas. Snadno pochopíme, že to potom může vést k úplně jinému výsledku, podle toho, jsou-li masy ve svém jednání určovány zásadami, které jednání posilují nebo oslabují. U dvou národů a států může být takový napětí, takový součet prvků nepřátelství, že sama o sobě nepatrná politická pohnutka k válce může mít dalekosáhlý účinek, může vést k opravdovému výbuchu.

To platí o úsilí, jaké má politický účel vyvolat v obou státech, a o cili, jaký má tento účel vyvolat válečné akci. Někdy může být politický účel sám tímto cílem, například dobýt určitého území. Jindy sám politický účel nebude vhodný k tomu, aby se stal cílem válečné akce; pak je nutno vybrat takový cíl, který je možno pokládat za jeho ekvivalent a který může při sjednávání míru zastupovat jeho místo. Ale i zde se vždy předpokládá, že přihlížíme k osobitosti, svéráznosti zúčastněných států. V určitých poměrech musí ekvivalent značně převyšovat politický účel, má-li ho tím být dosaženo. Politický účel bude v popředí jako míra a sám bude rozhodovat tím víc, čím neúčtější se chovají masy, čím menší je napětí, které se beztrakt vyskytuje v obou státech a v jejich vzátech. Jsou tedy případy, kdy rozhoduje takřka sám.

Je-li tedy cíl válečného aktu ekvivalentem politického účelu, bude celkem vzato klesat na významu zároveň s ním tím víc, čím víc je tento účel v popředí; a z toho vysvítá, jak může dojít bez vnitřního rozporu k válkám všech stupňů důležitosti i síly, od vyhlazovací války až k pouhé ozbrojené inspekci. To nás pak přivádí k jiné otázce, kterou ještě musíme vyložit a zodpovědět.

12. Stav klidu ve válečném aktu se tím ještě nevyšvětluje

Ať už jsou politické požadavky obou protivníků sebeopatrnější, ať už jsou vynaložené prostředky sebestažší, ať už je sebestažší cíl, jaký vyvíčují válečného aktu – je vůbec možné, aby se tento akt zastavil, třeba jen na chvíli? To je otázka pronikající hluboko do podstaty věci.

K provedení jakékoli činnosti je zapotřebí určité doby, kterou nazýváme jejím trváním. To může být delší nebo kratší, podle toho, s jakým spěchem provádí jednající svou akci.

Necháme tu stranou, jak dlouho akce trvá. Každý dělá věc po svém; ale zdlouhavce ji nedělá pomaleji proto, že na ni chce vynaložit víc času, nýbrž proto, že pro svou povahu na ni potřebuje delší dobu a že by ji neudělal tak dobře, kdyby si pospíšil. Tato doba tedy závisí na vnitřních důvodech a patří k vlastním *trvání akce*.

Dejme tomu, že ve válce má každá akce takového své trvání; pak tedy, alespoň

na první pohled, musíme předpokládat, že každý čas vynaložený mimo toto trvání ů, každý stav klidu ve válečném aktu, se jeví protismyslným. Přitom *nikdy* nesmíme zapomínat, že se tu nemluví o stále pokračujícím postupu jedinstvu nebo druhého protivníka, nýbrž o postupu celého válečného aktu.

13. Je jen jediný důvod, který může zdržet akci, a ten, jak se zdá, může být vždy jen u jedné strany

Kesitě se obě strany vyzbrojily k boji, pak je k tomu nutně přiměl princip nepřátelství; a pokud zůstávají vyzbrojeny, ů, pokud nesjednají mír, musí tu být tento princip a může zůstat v klidu u jednoho nebo druhého protivníka jen za *speciální* podmínky, že se totiž *chce vyčkat, až nastane příhodnější doba pro akci*. Na první pohled se ovšem zdá, že taková podmínka může být vždy jen u jedné strany, protože u druhé se eo ipso stává opakem. Má-li jeden zájem na akci, musí *on* druhý zájem, aby vyčkával.

Úplněa rovnováha síl nemanže vést ke stavu klidu, neboť za takové rovnováhy *je* jen, jehož účel je pozitivní (útočník), musel i nadále pokračovat v akci.

Kdy bychom však chápali rovnováhu tak, že ten, kdo má pozitivní účel, tedy *zájemnější* pohnutku, má zároveň k dispozici menší síly, takže rovnice by vznikala *se* rovnováhu pohnutku a síl, pak bychom vždycky ještě museli říci: nedá-li se *se* předpokládat, že se tento stav rovnováhy změnil, musí se obě části smířit; dá-li se *je* však předpokládat, bude taková změna příznivá jen pro jednoho, takže druhý *ne* může nutně přiměje k akci. Vidíme, že pojem rovnováhy nemanže vysvětlit stav *klidu*, nýbrž že z toho nakonec přece jen zase plyne vyčkávání příhodnější chvíle. Předpokládejme, že jeden ze dvou států má pozitivní účel: chce dobýt část *teritoria* protivníka, aby tento zisk mohl uplatňovat, až se bude sjednávat mír. *Když* ji dobyl, je splněn jeho politický účel, přestává potřeba akce, nastává pro *on* klid. Jestliže se i protivník spokojí s tímto výsledkem, musí se dohodnout *o* míru, ne-li, musí jednat; je potom nasnadě, že za čtyři týdny bude mít pohro- *mu* více možnosti, má tedy dostatečný důvod, aby akci odložil.

Alle od té chvíle, *jak se zdá*, je logické, že musí jednat protivník, neboť nesmí *přezkoušet* dopřát času, aby se přichystal k akci. Rozumní se, že se při tom u obou *států* předpokládá dokonalé pochopení situace.

14. Tím by se válečná akce dostala do plynulého chodu, jenž by podnítil další stupňování úsilí

Kdyby válečný akt opravdu takto plynule pokračoval, všechno by tím zase špelo ke krajnosti; neboť nehledě na to, že by taková nepřetržitá činnost více rozmítla mysl a všemu by dodala větší náruživost, větší elementární sílu, vznikla by plynulostí akcí i přímější důslednost, nerušenější přičinná souvislost, a tím by každá jednotlivá akce nabyla na významu a stala se tudíž nebezpečnější.

Víme však, že válečná akce probíhá plynule zřídka nebo nikdy a že je mnoho takových válek, kdy akce sama zabírá daleko nejmenší část vynaloženého času, kdežto stav klidu celou zbyvajících část. Není možné, že by to bylo vždy něco normálního, a musí tu být možnost stavu klidu, a to bez vnitřního rozporu. Ukážeme teď, že tomu tak je a proč tomu tak je.

15. Zde tedy přichází ke slovu princip polarit

Tim, že jsme vždy zájem jednoho vojevůdce chápali v opacném poměru k zájmu druhého, předpokládali jsme skutečnou polaritu. Vyhrazujeme si, že o tomto principu pojednáme dále ve zvláštní kapitole, zde však o něm musíme říci toto:

Princip polarit platí jen tehdy, je-li o polaritě uvažováno u téhož předmětu, kde se kladná veličina a její protiklad, veličina záporná, beze zbytku popírají. V bitvě chce zvířezit jedna i druhá strana; to je skutečná polarita, neboť vítězství jedné je popřením vítězství druhé. Mluví-li se však o dvou různých věcech, které mají nějaký vnější společný vztah, pak není polarita v těchto věcech, nýbrž v jejich vztazích.

16. Útok a obrana jsou různé věci; nevstojné síly, nelze tedy u nich mluvit o polaritě

Kdyby byl jen jeden druh války, totiž napadení protivníka, tedy žádná obrana, anebo jinými slovy, kdyby se útok od obrany lišil pouze pozitivní pohnutkou, kterou má útok, kdežto obrana ne, kdyby však boj byl stále týž, pak by se v tomto boji každá výhoda jedné strany stávala vždy právě tak velkou nevýhodou druhé; byla by tu polarita.

Jenže válečná činnost má dva základní druhy: útok a obranu, které, jak věsně doložíme v dalším výkladu, se velmi liší a jsou nesejné silně. Polarita tkví tedy v tom, co se týká obou, v rozhodujícím výsledku, a ne přímo v útoku a v obraně. Chce-li jeden vojevůdce oddělit rozhodnutí, musí je chtít druhy uspsit, ale

jen tehdy, je-li druh bojové činnosti týž. Má-li A zájem zaučtit na svého protivníka ne teď, nýbrž za čtyři týdny, pak má B zájem, aby na A zaučtil ne za čtyři týdny, nýbrž teď. To je bezprostřední protiklad; z toho však neplyne, že B má zájem hned teď zaučtit na A, což je zjevně něco úplně jiného.

17. Účinek polarit bývá často popřen převahou obrany nad útokem, a tím lze vysvětlit stav klidu ve válečném aktu

Je-li obranný boj silnější formou boje než útočný boj, jak ukážeme v dalším výkladu, pak je otázka, zda se výhoda pozdějšího dosažení rozhodnutí u jednoho z protivníků výhodě obrany u druhého; kde tomu tak není, tam tato výhoda nemůže ani s pomocí svého protikladu vyvážít tento protiklad a působit tak na postup válečného aktu. Vidíme tedy, že podnětná síla, jakou má polarita zájmu, může závažně rozdílem vnitřní síly útočného a obranného boje a pozbytí tím své činnosti.

Jestliže tedy ten, pro koho je přítomnost příznivá, je příliš slabý, než aby se mohl obejít bez výhody obrany, musí být stozrnutěn s tím, že se vydává méně činně budoucnosti; neboť vždy ještě může být výhodnější bít se v této nepřetržitě budoucnosti v obraně než nyní v útoku anebo smluvit mír. A protože, jak jsme přesvědčeni, je převaha obrany (správně chápána) velká, mnohem větší, než by se myslelo na první pohled, vysvětluje se tím velmi značná část ob-
stávající klidu, k jakým za války dochází, a přitom není nutno usuzovat, že tu snad je o nějaký vnitřní rozpor. Čím jsou pohnutky pro akci slabší, tím více jich působí a neutralizuje tento rozdíl mezi útokem a obranou, tím častěji tedy uvázne válečný akt, jak také víme ze zkušenosti.

18. Druhý důvod tkví v nedostatečném pochopení případu

Je tu však ještě jiný důvod, který může zastavit válečný akt, totiž nedostatečné pochopení případu. Každý vojevůdce může přesně zhodnotit jen vlastní situaci, takže protivníkovu jen podle nejistých zpráv; může se tedy v posouzení jeho situace mylit a domnívat se na základě tohoto omylu, že je na protivníkovu, aby ustoupil, kdežto vlastně má jednat on sám. Tento nedostatek pochopení případu by se mohl věst zrovna tak často k nevčasnému jednání jako k nevčasnému zastavení bojové činnosti a o sobě by tedy nepřispíval ani k prodloužení, ani k urychlení válečného aktu; ale vždy bude nutno naň pohlížet jako na jednu z příčin válečného příčin, které mohou zastavit válečný akt bez vnitřního rozporu. Uvažujeme-li však, že je tu vždy mnohem větší sklon i důvod sílu svého protivníka přehnat, než ji podcenit, protože taková je už lidská povaha, pak také přípust-

me, že nedostatečně pochopení případu musí celkem vzato velmi přispět k tomu, aby se zadržela válečná akce a zmínilí princip, na kterém se zakládá.

Možnost stavu klidu vnaší do válečného aktu nové zmírnění, neboť její jaksi zřetelný časem, omezuje nebezpečí a poskytuje akce prostředek, aby bylo dosaženo ztracené rovnováhy. Čím větší je napětí, které způsobilo válku, čím větší je tedy její energie, tím krašší budou tato období klidu. Čím slabší je princip války, tím budou tato období delší, neboť silnější pohanky stupňují sílu válce, a ta, jak víme, je vždy faktorem, součinnem sil.

19. Částečným stavem klidu ve válečném aktu se válka ještě více vzdaluje absolutnosti a ještě více se z ní stává kalkul pravděpodobnosti

Ale čím pomaleji ubíhá válečný akt, čím častější a delší jsou přestávky, tím spíše je možné napravit omyl, tím smilejší jsou tedy předpoklady toho, kdo je nositelem akce, tím spíše zůstane pozadu za úrovní krajní možnosti a všechno bude stavět na pravděpodobnostech a dohadech. Co tedy vyžaduje už sama o sobě povaha konkrétního případu, totiž kalkul pravděpodobnosti podle daných poměrů, k tomu dává více nebo méně pomalý průběh válečného aktu více nebo méně času.

20. Chybí už tedy jen náhoda, aby z války udělala hru, a náhod je ve válce dost a dost

Z toho vidíme, jak silně mění objektivní povaha válku v kalkul pravděpodobnosti; stačí pak už jen jediný prvek, aby se z ní stala hra, a tento prvek v ní určitě nechybí: je to náhoda. Žádná lidská činnost není tak ustavičné a všeobecně spojena s náhodou jako válka. Náhoda však způsobuje, že ve válce hraje velkou úlohu nenadálост a s ní i štěstí.

21. Válka se stává hrou nejen pro svou objektivní povahu, ale i pro svou povahu subjektivní

Podíváme-li se teď na subjektivní povahu války, tj. na ty síly, kterými je nutno válčit, pak v ní tím spíše musíme vidět hru. Živel, ve kterém se pohybuje válečná činnost, je nebezpečí; jaká je však v nebezpečí nejušlechtilější ze všech důležitých vlastností? *Odvaha*. Je ovšem možné, aby se odvaha docela době stovnávala s moudrou rozvahou, ale přece jen to jsou odlišné věci, patří rozdílným stránkám duše; kdežto *odvážnost*, *důvěra ve štěstí*, *smělost*, *riskování* jsou jen

prvky odvahy a všechna tato zaměření duše tímou k nahodilosti, protože je to jen živél.

Válce tedy, že to, co je absolutní, matematické povahy, se ve výpočtech válečného umění nemá nikdy oč opřít a že tam hned od začátku vniká hra možnosti pravděpodobnosti, štěstí a neštěstí. Tato hra proniká až do nejmenších vlákní tkané, takže válka se ze všech odvětví lidské činnosti nejvíce podobá hře v karty.

22. Jak to vcelku nejvíce vyhovuje lidskému duchu

Člověk se náš rozum cítí stále puzen k jasnosti a jistotě, přece našeho ducha však vábí nejistota. Místo aby s rozumem opatrně postupoval po úzké stezce matematického zkoumání a logických důsledků, aby, sotva si vědom sebe sama, vstoupil do oblasti, kde se necítí doma a kde se mu zdá, že jej opouštějí všechny známé předměty, zůstává náš duch raději s obrazotvorností v říši náhod a štěstí. *Nesnadno* oné nutnosti žije tu v bohatsví možnosti; nadšení z takového životu dává křídla statečnosti, a tak se odvážlivost a nebezpečí stávají živlem, do kterého se náš duch vlní jako statečný plavec do proudu.

Má ho tu snad teorie opustit, má snad samolibě postupovat dál v absolutních výpočtech a pravdělech? Pak by byla pro život zbytečná. Teorie si má všimnat i toho, co se týká člověka, má i statečnosti, smělosti, ba i riskování dopřát místa, které jim náleží. Válečné umění má co dělat se silami živými a mravními; z toho plyne, že nikdo nemůže dospět k něčemu naprostému a jistému; zbyvá tedy stát místo, kde rozhoduje nahodilost, a to stejně v největším i v nejmenším. *Čím* jako stojí na jedné straně tato nahodilost, musí na druhou stranu nastoupit *smělost* a sebeodvěra a vyplnit prázdné místo. Podle toho, jak vysokého stupně *smělosti* odvahy a sebeodvěry, může být velké i pole pro nahodilost. Odvaha a sebeodvěra jsou tedy pro válku principy zcela zásadní; proto teorie má stanovit jen takové zákony, ve kterých mají ony nezbytné a nejušlechtilější z válečných činností pohybu na všech svých stupních i ve všech svých obměnách. I v odvážnosti je ještě určitá moudrost a právě tak i opatrnost, jenže se *projevují* v jiné měně.

23. Ale válka přesto vždy zůstává vážným prostředkem k vážnému účelu. Blíží určení tohoto účelu

Taková je válka, takový je vojevůdce, který ji vede, taková je teorie, kterou se *člověk* válka však není kratochvíle, není to pouhé potěšení z odvahy a zdaru, není to *člověk* nespoutaného nadšení; válka je vážný prostředek k vážnému účelu.

Všechno, čím se navekek podobá onomu kaleidoskopu štěstí, co do ní přešlo ze záchvěvů vášni, odvahy, fantazie, nadšení, jsou jen svěrázné rysy tohoto prostředku.

Válka nějakého společenství – celých národů, a zejména národů *kulturních* – vychází vždy z určitého politického stavu a je vyvolána jen nějakou politickou pohnutkou. Je to tedy politický akt. Kdyby ovšem válka byla dokonale, nenařazený akt, absolutní projev násilí, jak bychom ji museli vyvodit z pouhého jejího pojmu, pak ve chvíli, kdy je vyvolána politikou, aby nastoupila na její místo jako něco úplně na ni nezávislého, zatláčela by ji a řídila by se jen vlastními zákony, tak jako mina, která je vyštělena, není už schopna jiného směru a dráhy kromě těch, které jí byly předem dány. Tak se tomu také dosud skutečně rozumělo, kdykoli nesoulad mezi politikou a vedením války vedl k teoretickému rozlišení druhu války. Jenže tak tomu není a tato představa je naprosto nesprávná. Válka, jak jsme viděli, ve skutečnosti není takováto krajnost, jejíž napětí by se uvolnilo jediným výbojem; je to naopak působení sil, které se nerozvíjejí úplně stejně a rovnoměrně, nýbrž jednou se vzednou natolik, aby překonaly odpor, který brzdí napětí setrvačnosti a třením, jindy však jsou příliš slabé, než aby se projevíly účinkem; válka je tedy jakési pulsování násilností, více nebo méně prudké, uvolňující tedy více nebo méně rychle napětí a vyčerpávající více nebo méně síly; jinými slovy: vede více nebo méně rychle k cíli, trvá však vždycky dosti dlouho, aby ji bylo možno ještě i v jejím průběhu ovlivňovat a dáť jí ten či onen směr, zkrátka, aby zůstala podřízena vůli určité řídicí inteligence. Uvážíme-li pak, že válka vychází z politického účelu, je přirozené, že tato první pohnutka, která ji zrodila, zůstává také prvním a nejvyšším zřetelcem při řízení války. Politický účel však není proto despotickým zákonodárcem; musí se podrobit povaze prostředku a tím se často úplně změní, ale vždy je tím, k čemu se musí nejprve přihlížet. Politika tedy bude náplní celého válečného aktu a ustavně jej bude ovlivňovat, pokud to dovolí povaha sil, které se válkou uvolňují.

24. Válka je pouze pokračování politiky jinými prostředky

Vidíme tedy, že válka není pouze politický akt, nýbrž opravdový nástroj politiky, pokračování politických styků a jejich provádění jinými prostředky.³ Co je pak ještě příznačné pro válku samu, týká se pouze svěráčné povahy jejích prostředků. Aby se směry a záměry politiky nedostávaly do rozporu s těmito prostředky, to může vyžadovat válečné umění všeobecně a v každém jednotlivém případě vojevůdce⁴; tento nárok vsutku není malý; ale i když sebevíc zpětně působí v jednotlivých případech na politické záměry, přesto je třeba, aby to bylo myšleno vždy jen jako jejich modifikace; neboť politický záměr je účelem, válka je prostředkem, a prostředek si nikdy nelze odmyslit od účelu.

25. Rozdílnost válek

Čím jsou pohnutky války mohutnější a silnější, čím více zahrnují celou existenci národů, čím mocnější je napětí předcházející válku, tím víc se válka přibližuje své abstraktní podobě, tím více půjde o to, aby byl nepřítel poražen, tím více splyvá válečný cíl s politickým účelem, tím více vystupuje vojenský a tím více zastupuje politický ráz války.⁵ Ale čím slabší jsou pohnutky a napětí, tím méně se bude přirozený směr válečného živlu, totiž násilí, shodovat s vymezením, které stanoví politika, tím více je tedy nutno, aby byla válka odvrácena od svého přirozeného směru, tím více se politický účel liší od cíle ideální války, tím více se zdá, že válka nabyvá *politické* povahy.

Kdy si tu však čtenář nepředstavoval něco nesprávného, musíme podotknout, že tento přirozenou tendenci války je míněna jen tendence filosofická, ve vlastním smyslu *logická*, a rozhodně ne tendence sil, které se skutečně střetají, takže v konečném například měli na mysli i všechny city a vášně bojovníků. V některých případech je síce možné, aby i city a vášně byly podníceny natolik, že by se jen těžko daly udržet, aby nevybočily z politických kolejí; ale většinou k takovému vzrůstu nedojde, protože jsou-li tu tak mocné nahy, budou také podkladem velkého plánu, který s nimi bude v souladu. Má-li tento plán na zřeteli jen něco malého, bude i úsilí citových sil u převážné masy tak nepatrné, že budou mít jen zpočáteční spíše nějaké pobídky, než aby je někdo držel zpátky.

26. Na všechny války je možno pohlížet jako na politické akty

Abychom se vrátili k tomu, oč jde především: třebaže je pravda, že u jednoho druhu války se zdá, jako by se politika úplně vytrácela, kdežto u druhého velmi zřetelně vystupuje, přesto je možno tvrdit, že oba druhy jsou stejně politické; nemůžeme-li politiku jako inteligenci personifikovaného státu, pak přece mezi těmito konstelacemi, s nimiž musí počítat, mohou být i takové, kdy z povahy těchto vztahů vyplývá válka prvního druhu. Jen pokud se politika nechápe jako něco společného oběma, nýbrž jako *konvenční* pojem jakési moudrosti odnímající *praktičtější* moudrosti oběma, zchytíralé a třeba i nečestné, mohl by k ní náležet počet druhů války spíše než první.

27. Důležitý tohoto názoru pro pochopení dějin válek a pro základy teorie

Víme tedy za *prvé*, že je třeba, abychom rozhodně nikdy nechápali válku jako *čistě samostatného*, nýbrž jako nástroj politiky; a jen tehdy, budou-li se tím *čistě* řídit představy, je možné, abychom se nedostali do rozporu s dějinami

všech válek. Jedině takovýto názor nám umožňuje, abychom tu velkou knihu rozumně chápali. — *Za druhé* nám právě tento názor ukazuje, jak se nutně války liší podle povahy svých pohytek i vztahů, z nichž vznikají.

K čemu musí státník a vojevůdce ve svém usuzování dospět především, co má největší dosah a rozhoduje nejvíce, je, aby v tomto ohledu správně pochopil válku, do které se pouští, aby ji nepovažoval za něco ani z ní nechtěl udělat něco, čím co do povahy poměrů nemůže být. To je tedy první, nejobtáhlejší ze všech strategických otázek; v dalším výkladu, až dojdeme k válečnému plánu, všimneme si jí blíže.

Zde zatím stačí, že jsme předemti dovedli až k tomuto bodu a zjistili tak hlavní hledisko, z něhož je nutno pohlížet na válku a na její teorii.

28. Závěr pro teorii

Válka je tedy nejen účinný chameleon, protože v každém konkrétním případě trochu mění svoji povahu, nýbrž i svými jevy v celku, se zřetelem na tendence, které ji určují, je to vrtošivá trojice, složená z prvotní násilnosti svého živlu, totiž z nenávisti a nepřátelství, na které je třeba pohlížet jako na *slépy přirozený půd*, ze hry pravděpodobnosti a náhody, které z ní dělají *volnou duševní činnost*, a z podřízené povahy politického nástroje, která ji podrobuje *jen a jen rozumu*.

První z těchto tří stránek se týká spíše lidu, druhá spíše vojevůdce a jeho vojska, třetí spíše vlády. Vášně, které mají ve válce vzplanout, musí už v národech být; rozsah, jakého dostoupí hra odvahy a nadání v oblasti pravděpodobnosti náhody, závisí na vlastnostech vojevůdce a vojska, kdežto politické účely se týkají jediné vlády.

Tyto tři tendence, které se jeví jako tři různé soustavy zákonů, tkví hluboko v povaze předmětu a zároveň jsou měnlivé co do velikosti. Teorie, která by si jedné z nich nevšimla anebo by mezi nimi chtěla stanovit libovolný poměr, dostala by se okamžitě do takového rozporu se skutečností, že už jen proto by se musela považovat za vyvrácenou.

Jde tedy o to, aby se teorie udržela volně uprostřed těchto tří tendencí jako mezi třemi zdaloji přitažlivostí.

Jak je možno tento obtížný úkol ještě nejspíše splnit, tím se budeme zabývat v knize o teorii války. V každém případě je zde provedené stanovení pojmu války první paprsek světla, dopadající na základ stavby teorie, jenž nám pomůže utřídit všechnu rozsáhlou látku a analyzovat ji.

ÚČEL A PROSTŘEDKY VE VÁLCE

V předcházející kapitole jsme se seznámili se složitou a měnlivou povahou války; nyní se budeme zabývat zkoumáním, jak se tím ovlivňuje účel a prostředky ve válce.

Zaprvé-li se nejprve, jaký je cíl, k němuž musí být zaměřena celá válka, aby byla správným prostředkem k politickému účelu, sledáme, že tento cíl je právě tak měnlivý jako politický účel a zvláštní vztahy války.

A když se znovu na prvním místě přidáme ryziho pojmu války, musíme říci, že politický účel války leží vlastně mimo její oblasti; neboť je-li válka akt násilí, který cílem je donutit protivníka, aby se podřídil naší vůli, pak by vždy a výslovně muselo jít o to, porazit protivníka, tj. zbavit ho možnosti obrany. Tento účel je vyvozený účel, kterému se nicméně ve skutečnosti velmi přibližuje prostředky případů, budeme nejprve zkoumat v této skutečnosti.

Až se dostaneme k válečnému plánu, budeme podrobněji zkoumat, co znamená obzvláště stát *možností obrany*; ale hned na tomto místě musíme rozlišit tři věci, které jakožto tři obecné předměty v sobě zahrnují všechno ostatní. Je to *bojová síla, země a vůle nepřítelů*.

Bojovou sílu je nutno zničit, tj. přivést ji do takového stavu, aby už nemohla být použita v boji. Přitom prohlašujeme, že v dalším výkladu budeme výrazněji nepřátelské bojové síly“ používat pouze v tomto smyslu.

Je nutno dobýt *země*, neboť ze země by mohla povstát nová bojová síla.

Ale i když se oboji stalo, nelze se domnívat, že válka skončila, tj. že skončilo nepřátelské napětí a účinek sil, které stály proti sobě — dokud není zdolána i nezávislá *vůle*; tj. dokud jeho vláda a jeho spojenci nejsou donuceni podepsat mír. Tento dokud není lid donucen, aby se podrobil; neboť zatímco jsme úplně opatřili *země*, může nanovo propuknout boj uvnitř země nebo přispěním spojenců země. Může se to ovšem stát i po uzavření míru, ale z toho nevyplývá nic jiného než to, že ne každou válkou se všechno rozhodne a vyřídí. Ale i když je tomu tak, přesto již samým sjednáním míru ubasíná pokakždé spousta jisker, které se díky počtu udržovaly svůj zář, a poněmáhu povoluje napětí, protože *stávající* myslí, které se přiklonily k míru a kterých je v každém národě a za všech okolností vždy velmi mnoho, se úplně odvrátí od myšlenky na odpor. Ať